

Gutsol A. The Cognitive Map of the Matrimonial Conflict Artistic Discourse.

The article presents a statistical analysis of the conceptual space of the matrimonial conflict artistic discourse, resulting in observed systematic relations between the concepts. The presence of relationships between concepts themselves or their fragments is universal and at the same time unique characteristic of conceptual discourse. These relationships can be statistically strong, medium and weak, and their complex builds a cognitive map of the matrimonial conflict artistic discourse. This article examines the statistically medium interconceptual connections. The relations between conceptual elements are an integral part of the conceptual space and is characterized by a unique ability to create in the conceptual system a definite map based on the most common systemic relations.

Key words: *a cognitive map, interconceptual connections, the matrimonial conflict artistic discourse.*

Наталія Деренчук
(Вінниця)

УДК 811.161. 2: 316. 37 О. Тягнибок

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ СУЧАСНОГО
УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИКА (НА МАТЕРІАЛІ МОВЛЕННЯ ОЛЕГА ТЯГНИБОКА)**

Окреслено сутність поняття «мовна особистість». Установлено, що створення і всебічний аналіз мовної особистості сучасного парламентаря полягає в реконструкції його мовного вираження, враховуючи вікові особливості, і вміщує такі компоненти: психолінгвістичну специфіку (соціальні, психологічні, особистісні характеристики), особливості мовного портрета на рівні опису та аналізу всіх системно-мовних рівнів, а також специфіку мовної культури (комунікативна поведінка, врахування чинника адресата, своєрідність лексики). З'ясовано, що дослідження цього питання реалізовується шляхом звернення до промови конкретної мовної особистості і характеристики трьох основних її складових: лексики, тексту і метамовної свідомості. У пропонованій статті проаналізовано мовлення українського політика Олега Тягнибока відповідно до класичної трирівневої класифікації мовної особистості, яка охоплює вербально-семантичний, тезаурусний і мотиваційно-прагматичний рівні.

Ключові слова: *мовна особистість, мова політика, вербально-семантичний рівень, тезаурусний рівень, мотиваційно-прагматичний рівень.*

Постановка наукової проблеми. Новітні дослідження в галузі лінгвістики окреслили перспективи вивчення проблеми мовної особистості. У сучасних умовах інтеграції України в європейське і світове співтовариство великого значення набуває імідж політичного діяча, який визначається передусім його мовним портретом. Принагідно виникає потреба дослідження цього феномену, відстеження того, як специфіка мовної поведінки політика впливає на його суспільну значущість, популярність у засобах масової інформації, серед виборців, допомагає встановити довіру до дій влади, здобути політичну та соціальну підтримку.

Актуальність дослідження мовної особистості сучасного українського парламентаря, з одного боку, пов'язана з тенденціями зміни соціально-культурних і політичних стереотипів, які нерідко «руйнуються» з приходом до влади нових політичних лідерів та діячів, формуванням нових політичних сил та організацій, які видозмінюють та всіляко модифікують сталі норми політичної культури та етичні принципи політичного спілкування. З іншого боку, проблему вивчення мовної особистості українського політичного діячав сучасній вітчизняній лінгвістиці окреслено неповно, потребують детального опису складові його мовного портрета.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До мовної особистості, як об'єкта вивчення, україністика йшла різними шляхами: лінгводидактичним, літературознавчим, психолінгвістичним. У сучасному мовознавстві цей термін витлумачують неоднаково. Дослідники обґрунтовують специфіку існування особистості: мовної, комунікативної, словникової, філологічної та комбінованої. Оскільки мовна особистість володіє знанням мовної

семантики, системи концептів її картини світу і законів мовної поведінки, то цілком можливе виокремлення індивідуальної та колективної мовної особистості [6, с. 5].

Сучасний стан лінгвістичних досліджень цієї проблеми детермінований комунікативно-когнітивним спрямуванням, теоретичне підґрунтя якого представлене в працях Ю. М. Караулова. Саме він увів до вітчизняного наукового обігу термін «мовна особистість», схарактеризував її якість здібностей і характеристик людини, що зумовлюють створення нею мовних творів (текстів), які розрізняються ступенем структурно-мовної складності, глибиною і точністю відображення дійсності, визначеною мовною спрямованістю [5, с. 3].

У праці «Русский язык и языковая личность» дослідник запропонував трирівневу структуру мовної особистості: 1) вербально-семантичний рівень – це рівень, який відображає володіння людиною лексико-граматичним фондом мови, тобто при створенні мовного портрета потрібно проаналізувати запас слів і словосполучень, яким користується конкретна мовна особистість; 2) тезаурус мовної особистості – це мовна картина світу, відбита у використанні улюблених розмовних формул, мовних зворотів, особливої лексики, які роблять особистість пізнаваною; 3) прагматика мовної особистості – це система комунікативних ролей, мотивів, цілей, інтенцій, які керують особистістю в процесі комунікації [5, с. 53].

Дослідниця І. О. Голубовська вважає, що визначення мовної особистості без урахування особистісних характеристик індивіда було б неповним. «Внутрішній світ кожної людської особистості характеризується різним співвідношенням розуму (ratio), з одного боку, і властивостей серця і душі (emotio) – з другого... Особистість – це хтось, хто бажає, відчуває, думає, знає, говорить і діє» [4, с. 93].

С. Голик наголошує на думці, що мовна особистість існує в культурному просторі, відображеному в мові, у формах суспільної свідомості, у стереотипах поведінки, у предметах матеріальної культури... Вихідним принципом лінгвокультурологічного дослідження мовної особистості є розуміння цього поняття як складного міждисциплінарного терміна, у значенні якого поєднано філософські, соціологічні та психологічні погляди [3, с. 262].

Запропоновані дефініції дають змогу говорити про те, що створення і всебічний аналіз мовної особистості сучасного політика полягає в трирівневій реконструкції його мовного вираження, урахуваючи вікові особливості, і вміщує такі компоненти: психолінгвістичну специфіку (соціальні, психологічні, особистісні характеристики), особливості мовного портрета на рівні опису та аналізу всіх системно-мовних рівнів, а також специфіку мовної культури (комунікативна поведінка, урахування чинника адресата, своєрідність лексики).

Сьогодні найактуальнішим є не створення абстрактних моделей носія мови, а комплексні практичні дослідження мовної практики реального носія мови [2, с. 196].

Усебічне дослідження мови та мовної поведінки політичного діяча упродовж значного відрізка часу дає змогу скласти його цілісний мовний портрет. Практично реалізувати це дуже важко, тому, аналізуючи проблему мовної особистості, варто звернути увагу саме на типові характеристики мовної поведінки парламентаря.

Мета статті. Пропоноване дослідження зорієнтоване на реалізацію конкретного завдання: проаналізувати мовлення відомого українського політика О. Тягнибока, сформувати мовний портрет його особистості, розподіливши за вербально-семантичним, тезаурусним та мотиваційно-прагматичним рівнями упорядкований перелік його мовних навичок і вмінь.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. Життєздатність демократичних політичних систем значною мірою пов'язана з їхнім умінням правильно вести комунікацію, яка визначає процес повсякденної політичної практики. Урядовці воліють відстоювати свою позицію по можливості без конфліктів і намагаються враховувати настрої і сподівання електорату. Публічна політична мова є не тільки офіційним виступом парламентаря, але і його «мовним обличчям», яке «працює» на створення певного іміджу як самого політика, так його політичної сили.

Голова Всеукраїнського об'єднання «Свобода» з 2004 року, депутат Верховної Ради України Олег Ярославович Тягнибок, на нашу думку, є яскравим представником української політичної еліти. Володіє польською і німецькою мовами, захоплюється спортом (згадувався в

пресі як перший президент Федерації рукопашного бою «гопак»– українського національного виду бойових мистецтв) [9].

Схарактеризуємо *вербально-семантичний* рівень його мовної особистості. Оскільки ми розглядаємо мовний портрет парламентаря, то очевидним є те, що коло знань цієї людини стосується передусім політичного життя. Але, ознайомившись з мовним матеріалом, узятим із прямих ефірів, інтерв'ю, ми визначили належний рівень володіння ним термінологією в галузі освіти, політики, медицини та спорту.

У процесі політичної діяльності О. Тягнибоку доводиться виступати на різних публічних зустрічах, конференціях, самітах тощо. Аналіз таких виступів дає змогу виокремити певні аспекти його вербально-семантичного рівня: володіння «повсякденною мовою», готовність зреалізувати монолог, уміння висловлюватися спонтанно.

О. Тягнибок є досить активним політичним діячем, проводить зустрічі не лише на політичному, але й на інших рівнях – зі спортсменами, культурними діячами, представниками різних професій. Відповідно, можна стверджувати, що і навичками вербально-семантичного рівня вищезгаданий парламентар володіє повною мірою. Він здатен спілкуватися на різні теми, користується всіма стилями комунікації, а також адекватно реагує на питання, що свідчить про високий професіоналізм та підготовленість до таких зустрічей. Характерно, що незалежно від пропонованої тематики виступу – спорт, сільське господарство чизовнішня політика України, О. Тягнибок як мовна особистість практично завжди перебуває в межах політичного дискурсу. На підставі аналізу ілюстративного матеріалу можна стверджувати, що політиквправно користується навичками монологічності та спонтанної мови, не демонструючи при цьому рис «повсякденної мови» в присутності ЗМІ.

Тезаурусний рівень вимагає розвитку складніших навичок: умінь оперувати поняттями й аналізувати словниковий склад різних текстів [1, с. 201]. Готовність отримувати, розуміти і переробляти потрібну інформацію (з опорою на дескриптори, термінологію) досліджують шляхом непрямих спостережень. Аналіз публічних виступів О. Тягнибока на різних прес-конференціях, самітах, нарадах дає змогу констатувати наявність таких стрижневих слів і понять, як «свобода», «воля народу», «взаєморозуміння», які є уособленням основних ідей та прагнень його політичної сили і створюють їй відповідний позитивний імідж.

Дослідження лексичного матеріалу уможливорює висновок про те, що в процесі політичної діяльності О. Тягнибок послуговується термінологічними поняттями не лише політичної, а й інших вузькопрофесійних сфер. Іншомовні лексеми, терміни у мовленні досліджуваного урядовця є не досить активними: це переважно власні назви, найменування іноземних організацій і запозичена термінологія [7]. З усього іншомовного пласту виокремлюємо такі тематичні групи: (1) суспільно-політична лексика: латинізми (*ратифікація, мораторій, федералізація, провокація, легітимний, спекуляція*), англломовні (*саміт, корупція, люстрація, інтервенція*), німецькомовні (*муниципалітет, парламентарій, суверенітет*), франкомовні (*опозиція, мажоритарний, фракція, парламент, суверенний*) запозичення; (2) лексеми на позначення економічних реалій: латинізми (*акція, інфляція, конкуренція, кредит*), англломовні (*дефолт, офшор, бізнес, євро, тендер, транш*), німецькомовні (*банк, інвестиції, рентабельний*), франкомовні (*приватизація, корпорація*) запозичення; (3) найменування осіб за видом діяльності: латинізми (*президент, корупціонер, кредитор*), англломовні (*спікер, бізнесмен, інвестор, корупціонер*), франкомовні (*мер, прем'єр-міністр, волонтер, акціонер*) запозичення; (4) військова лексика: німецькомовні (*бліцкриг*), франкомовні (*мобілізація, жандарм, адмірал, дислокація*) запозичення; (5) власні назви та запозичення з інших мов («*NASA*», *патріотизм*).

Варто зазначити, що О. Тягнибок намагається не перевантажувати свій лексикон іншомовними лексемами, вдається до адекватних українських відповідників, які є більш вдалими для сприйняття слухачською аудиторією. Останнім часом простежуємо дедалі частіше використання в його мовленні військової термінології, що спричинено важкими суспільно-політичними подіями в Україні.

У промовах досліджуваного політика нерідко спостерігаємо випадки неточного звукового оформлення іншомовного слова: помилкове вставлення звуків, наприклад,

конкурент(н)оздатний, інци(н)дент, пропуск звуків – ко(о)перація, іна(у)гурація, е(к)склюзивний, «у чому е(к)склюзивність нашої пропозиції?» та ін.[7].

Із позиції реєстраційної структури тезаурусного рівня його мовній особистості притаманна властивість надавати висловленню модальної забарвленості, тобто оцінювати його загалом відповідно до об'єктивної дійсності. Пор.: *«При теперішній владі, яка повністю зорієнтована на захист великого олігархічного капіталу, середній клас ніколи не отримає підтримки. Усі закони, які ухвалюють у Верховній Раді, стосуються інтересів великого бізнесу. На жаль, наші підприємства стоять. Навіть, якщо наша держава позичила кошти у МВФ, що було помилкою, то їх потрібно було пустити на кредитування малого та середнього бізнесу»* [7].

Проаналізуємо текст промови О. Тягнибока з позиції готовності до розгортання аргументації: *«Дефолт» і «крах» – це не пусті голосні слова. Це реальний стан бюджетної системи країни, і саме в цих умовах ухвалено бюджет на 2013 рік. Державне казначейство з вересня цього року не проплачує видатки Державного та місцевих бюджетів, крім так званих «соціально захищених». Таке було і в попередні три роки, але проблеми з казначейськими проплатами з'являлися, як правило, в кінці грудня. Цього ж року вперше казначейство «впало» вже на початку осені: оплату видатків бюджету паралізовано вже три місяці!»* [8]. Поданий приклад засвідчує чітку організацію основної думки політика, основний комунікаційний намір якої – визнання потреби перегляду Держбюджету.

Варто зауважити, що мовлення О. Тягнибока рясніє мовними паузами, які нерідко є частиною підготовки до висловлення думки, увиразнюють її. Однак, з іншого боку, збереження деяких прогалин у підготовці сприяє виникненню імпровізації промови як особливого стилістичного прийому, що залучає увагу як оповідача, так і аудиторії. Потрібно враховувати, що ця здатність характеризує досліджуваного урядовця як досвідченого оратора, звиклого до публічного мовлення.

Проаналізувавши *мотиваційно-прагматичний рівень* мовної особистості О. Тягнибока, можна стверджувати, що він добре володіє здатністю враховувати «чинник адресата» та ступінь його поінформованості. Наприклад, при спілкуванні з журналістами (на прес-конференції), відповідаючи на поставлене запитання, урядовець досить часто говорить про місто (регіон), який представляє той чи той журналіст.

Уміння виробляти раціональне розміщення елементів висловлення в часі є частиною ораторського мистецтва, оскільки передбачає, що аудиторією легше засвоюється та мова, яка послідовно розвивається. Аналізуючи публічні виступи О. Тягнибока, можна спостерегти, що такі складові, як привітання, постановка завдання, висвітлення проблеми з різних позицій та закінчення легко виділяються із загального мовного контексту.

З огляду на висловлене констатуємо, що вищезгаданий парламентар є досвідченим оратором, який володіє вміннями і навиками публічного виступу. Кожну промову депутат вибудовує стилістично своєрідно, застосовує власні стилістичні прийоми, водночас демонструє впевненість і готовність переконливо висловлюватися рідною мовою публічно.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. На вербально-семантичному рівні урядовець демонструє постійну готовність до усного спілкування, зокрема монологічного виступу, нерідко спонтанного вислову, володіння термінологією з різних галузей знань. Аналіз тезаурусного рівняцького політичного діяча засвідчив, що виступи ґрунтуються здебільшого на таких стрижневих поняттях, як «свобода», «воля народу», «взаєморозуміння», які досить сильно впливають на свідомість електорату. Іншомовні лексеми О. Тягнибок намагається використовувати зрідка, надає перевагу україномовним варіантам, приємнішим для слуху й сприйняття українцями. Парламентар володіє вмінням надавати своєму висловленню модального забарвлення. На мотиваційно-прагматичному рівні О. Тягнибок демонструє вміння виражати комунікативний намір і досягати бажаного комунікативного ефекту, використовуючи різноманітні ораторські прийоми: використання реєстра мовлення, вміння враховувати «чинник адресата» тощо. Варто зазначити, що всі мовні засоби, використані в мовленні О. Тягнибока, спрямовані на чітке формулювання завдань, цінностей та суспільно-політичних стратегій партії, що є неодмінним чинником впливу на аудиторію. Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Подальший напрям дослідження цього питання вбачаємо у

глибшому аналізі всіх системно-мовних характеристик українського політика, розробці комплексних мовних портретів різних представників політичних сил в Україні та за її межами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш С. В. Портретний образ – мовне втілення образу героя в художньому тексті // Наукові праці. – Кам'янець-Подільський, 2002. – Вип. 6. – С. 198–205.
2. Глуховцева К. Дещо про особливості мовного портретування особистості / Катерина Глуховцева // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : зб. наук. праць / [гол. ред. Н.Л. Іваницька]. – Вінниця : ВДПУ, 2012. – Вип. 16. – С. 196–200.
3. Голик С. Мовна особистість як об'єкт лінгвокультурологічних досліджень / С. Голик // Вісник Львівського університету. Серія: філологічна. – Львів, 2013. – Вип. 21 – С. 258–264.
4. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу: [монографія] / І.О. Голубовська. – К. : Логос, 2004.– 284 с.
5. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 259 с.
6. Красных В. В. Виртуальная реальность или реальная виртуальность? (Человек. Сознание. Коммуникация) / В. В. Красных. – М. : Диалог-МГУ, 1998. – 352 с.
7. Офіційний сайт ВО «Свобода». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tiahnybok.info>
8. Тягнибок О. Держбюджет-2013 в умовах дефолту бюджетної системи. – [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/tiahnybok/50c18d883b728/>
9. Тягнибок Олег. Председатель Всеукраинского объединения «Свобода». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lenta.ru/lib/14195787/>

Деренчук Н.В. Некоторые аспекты реализации языковой личности современного украинского политика (на материале речи Олега Тягнибока).

В статье раскрыто современное понимание понятия «языковая личность». Установлено, что создание и всесторонний анализ языковой личности современного парламентария заключается в реконструкции его языкового выражения, учитывая возрастные особенности, и содержит следующие компоненты: психолингвистическую специфику (социальные, психологические, личностные характеристики), особенности языкового портрета на уровне описания и анализа всех системно-языковых уровней, а также специфику речевой культуры (коммуникативное поведение, учет фактора адресата, своеобразие лексики). Выяснено, что исследование этого вопроса реализуется путем обращения к речи конкретной языковой личности и характеристики трех основных ее составляющих: лексикона, текста и метаязыкового сознания. В предлагаемой работе осуществлен анализ речи украинского политика Олега Тягнибока согласно классической трехуровневой классификации языковой личности, которая содержит вербально-семантический, тезаурусный и мотивационно-прагматический уровни.

Ключевые слова: языковая личность, речь политика, вербально-семантический уровень, тезаурусный уровень, мотивационно-прагматический уровень.

Derenchuk N. Some Aspects of Realization of the Linguistic Identity of Modern Ukrainian Politician (based on speech of Oleg Tiahnybok).

The article deals with the modern understanding of the term of linguistic identity. It is established that the creation and comprehensive analysis of the linguistic identity of the modern parliamentarianis connected with reconstruction of its linguistic expression and includes the following components: psycholinguistic particularity (social, psychological, personal characteristics), particular qualities of description and analysis of all language levels and the specifics of speech culture (communicative behavior, the peculiarity of vocabulary). It is shown that the study of this subject is realized by reference to the speech of a particular linguistic identity and characteristics of three main components: lexicon, text and metalinguistic consciousness. This work analyzes the speech of Ukrainian politician Oleg Tiahnybok according to the classic three-level classification, which includes verbal and semantic, thesaurus, motivational and pragmatic levels.

Key words: linguistic identity, language of politician, verbal and semantic level, the saurus level, motivational and pragmatic level.

УДК 378

СОЦІОНОМІЯ В СИСТЕМІ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті зацентовано увагу на необхідності аналізу понять «соціономія», «соціономіка», «соціономічна сфера», «соціономічні професії» з погляду комунікативної лінгвістики, предметом дослідження якої є процеси спілкування. З опертям на лінгвістичні методи дослідження семантики слова (елементи етимологічного, морфемного, словотворчого (морфемно-дериваційного), лексико-семантичного (компаративно-компонентного, дистрибутивного) аналізів) доведено існування не лише формально близьких асоціативно-дериваційних відношень між лексемами «соціономія» і «соціономіка», а й семантичну близькість аналізованих понять. Обґрунтовано соціономічну сферу як взаємопов'язаний комплекс соціальних взаємодій. Наголошено на вагомості оволодіння соціономістами комунікативними законами для формування соціально зорієнтованої комунікації під час професійної діяльності. Визначено риторичний дискурс як інтегративний чинник соціономії та мовної комунікації.

Ключові слова: соціономія, соціономіка, соціономічна сфера, соціономічні професії, комунікація.

Постановка проблеми. Інформатизація суспільства й модифікація норм соціального життя зосереджують увагу на комунікативному аспекті професійної діяльності фахівця будь-якої сфери, і соціономічної зокрема, де актуальним є ефективний вплив на соціальні стосунки та соціальні процеси на різних рівнях соціальної взаємодії («людина – людина», «людина – соціальна група», «людина – суспільство»). Основою соціальної взаємодії є спілкування, що відбувається через специфічні конфігурації соціальних детермінант, а саме: 1) соціально-демографічні (вік, стать, національність, громадянство, освіта тощо), індивідуально-особистісні (емоційно-вольова сфера, темперамент, характер тощо), суспільно-психологічні (потреби, мотиви поведінки, об'єктивні та суб'єктивні мовно-практичні знання й досвід тощо) ознаки комунікантів; 2) комунікативні цілі адресанта й адресата; 3) комунікативний простір, спільний для суб'єктів комунікації.

Передусім йдеться про фахівців соціономічних спеціальностей, для яких комунікація є процесом соціальної взаємодії, що обслуговує предметну діяльність і втілюється у формулах: «суб'єкт – мова – суб'єкт», «суб'єкт – мова – об'єкт впливу».

Традиційно професійна ідентифікація соціономічних професій ототожнюється з типом професій «людина – людина» за класифікацією Є. Климова. Учений виокремлює п'ять основних різновидів предметних систем професійної діяльності та відповідно до них типи професій, а саме:

- 1) біотична система: професії типу людина – жива природа;
- 2) технічна та природна абіотична: людина – техніка;
- 3) знаково-символічна: людина – знакова система;
- 4) художня: людина – художній образ;
- 5) соціальна: людина – людина (предметом інтересу, обслуговування, пізнання, змін у цій системі є товариства, групи населення, люди різного віку, які й створюють соціальну систему) [7, с. 99, 160].

Отже, диференціація типів професій здійснюється на основі предмета професійної діяльності, проте такий підхід, на наш погляд, є загальноінформаційним, оскільки узагальнення родових ознак свідчить про нечітку диференціацію спеціальностей.

Актуальним вважаємо для виокремлення групи соціономічних професій послуговуватися поняттям «соціономія».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз наукових, науково-довідкових джерел засвідчив, що до сьогодні не сформовано чіткого визначення терміна «соціономія», оскільки його потрактування не містить реєстр словників, довідників, енциклопедій [20; 21; 23; 13; 22; 18; 15; 17; 16; 6].